

خانواده در جوامع غربی

مقاله «خانواده در جوامع غربی (زوال یا احیا)» را علی جنادله نوشته و پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات در پاییز ۱۴۰۰ آن را منتشر کرده است.

کشورهای غربی پس از جنگ جهانی دوم و به‌ویژه از نیمه دوم دهه ۱۹۵۰ به بعد، شاهد تغییرات جدی در خانواده و رفتارهای مربوط به آن شدند. البته این بدان معنا نیست که تا پیش از این خانواده غربی بدون تغییر بوده است. بلکه همان‌طور که فارستبرگ (۲۰۱۰: ۶۸) خاطر نشان می‌کند، «برخلاف تصور غلط رایج که نظام‌های خانواده غربی تنها در برهه‌های اخیر دچار تغییرات وسیع شده‌اند، شکل و کارکرد خانواده در غرب، تا آنجاکه سوابق در دسترس وجود دارد، همیشه در حال تغییر و تحول بوده است. ازدواج، باروری، الگوهای هم‌سکونت‌ی والدین و فرزند، شیوه‌های فرزندپروری، و در واقع هرچه توسط جمعیت‌شناسان و مورخان خانواده قابل اندازه‌گیری بوده است، در طول زمان دچار فراز و نشیب بوده است. الگوهای جمعیتی، باورهای فرهنگی و نهادهای اجتماعی و خانواده در پاسخ به تغییر شرایط اقتصادی واکنش نشان داده و خود را با این تغییرات تطبیق داده‌اند. به این معنا، خانواده «سنتی» از گذشته‌ای طلایی برخوردار نیست. اما طی اواخر قرن بیستم، نهاد خانواده، به دلایلی که دانشمندان علوم اجتماعی تاکنون به بخشی از آن‌ها پی برده‌اند، دچار تحولاتی اساسی در شکل و کارکرد خود شده است.» مجموعه تغییراتی که که امروزه به تبعیت از لسته‌یگ و وان دکا (۱۹۸۶) تحت عنوان «دومین گذار جمعیتی» [۱] شناخته می‌شوند (لسته‌یگ، ۱۹۹۸).

اولین نشانه‌های دومین گذار جمعیتی در دهه ۱۹۵۰، با افزایش نرخ طلاق به‌ویژه در ایالات متحده آمریکا و کشورهای اسکانداویژی، مشاهده شد و شانه خالی کردن از تعهد مادام‌العمر به ازدواج با این منطبق که «یک طلاق خوب بهتر از یک ازدواج بد است» توجیه می‌شد. از نیمه دوم دهه ۱۹۶۰ به بعد، باروری از نرخ بالا در «انفجار جمعیتی» [۲] رو به افول نهاد. علاوه‌براین، سن اولین ازدواج، افزایش پیدا کرده و نسبت تجرد روبه‌افزایش نهاد. سپس همباشی [۳] پیش از ازدواج فزونی گرفت و ازدواج مجدد پس از طلاق یا فوت همسر، کاهش یافته و در مقابل «همباشی پس از ازدواج» [۴] جایگزین آن شد. در دهه ۱۹۸۰، موالید ناشی از همباشی حتی از کشورهای اسکانداویژی فراتر رفته و به بقیه اروپای غربی نیز گسترش یافت (لسته‌یگ، ۲۰۱۰: ۲۱۲). علاوه‌براین، با افزایش تعداد بچه‌های متولد شده خارج از چارچوب ازدواج، چه به صورت همباشی یا مادران مجرد [۵]، فرزندآوری و فرزندپروری به میزان بیشتری مستقل از ازدواج شد (گلدشاید، برنهارت، و لاپگورد، ۲۰۱۵: ۲۰۷). بدین‌ترتیب ویژگی‌های مشخصه دومین گذار جمعیتی در ارتباط با تغییرات صورت گرفته در تشکیل خانواده، ظهور روندهایی همچون فروپاشی خانواده [۶] و افزایش طلاق، افت نرخ باوری [۷]، تأخیر در ازدواج و اجتناب از پیوندهای رسمی و در مجموع رویگردانی از ازدواج و در مقابل افزایش همباشی یا زندگی بدون رابطه و افزایش تجرد زیستی و افزایش موالید در پیوندهای توافقی [۸] بوده است (لسته‌یگ، ۱۹۹۸: ۵؛ گلدشاید و همکاران، ۲۰۱۵: ۲۰۷). این روندها ابتدا در کشورهای همچون ایالات متحده و کشورهای اسکانداویژی، مشهود بودند و سپس به کشورهای همچون آلمان و کشورهای مدیترانه‌ای نیز گسترش پیدا کردند (اسپینگ-اندرسن و بیلاری، ۲۰۱۵: ۱).

باتوجه‌به رویکردها و مباحثات مطرح شده توسط صاحب‌نظران علوم اجتماعی (که در ادامه مقاله توضیح داده شده‌اند)، دو سؤال عمده در ارتباط با روندهای مربوط به دومین گذار جمعیتی، قابل طرح است. سؤال اول ناظر به علل و زمینه‌های این دگرگونی‌ها و سؤال دوم ناظر به آینده و سرانجام این تحولات است. در پاسخ به سؤال اول، برخی بر ترجیحات ارزشی و نگرشی به‌عنوان علل و زمینه‌های دگرگونی‌های خانواده تأکید کرده‌اند و گروه دیگر،

علل و شرایط ساختاری را موردتوجه قرار داده‌اند. متناسب با پاسخ به سؤال اول نیز، دو پاسخ متفاوت به سؤال دوم داده شده‌اند. گروهی که بر ترجیحات ارزشی و نگرشی به‌عنوان علل دگرگونی‌های خانواده تأکید می‌کنند، باتوجه به گسترش و شدت یافتن مجموعه ارزشی و نگرشی همزاد با دومین گذار جمعیتی، استمرار این روندها و فرسایش یا کاهش خانواده را پیش‌بینی می‌کنند. اما در مقابل، طرفداران تبیین ساختاری، باتوجه به شواهد جدیدتر، براین باورند که علی‌رغم گسترش و شدت یافتن مجموعه ارزش‌های همزاد با دومین گذار جمعیتی، به‌دلیل تغییر شرایط ساختاری، شاهد متوقف‌شدن روند تغییرات دومین گذار جمعیتی و حتی معکوس شدن این روندها یعنی اقبال مجدد افراد به تشکیل خانواده و فرزندآوری در برخی کشورها هستیم.

در این مقاله تلاش می‌شود با تکیه بر داده‌های دو پیمایش ارزش‌های جهانی و مطالعه ارزش‌های اروپایی، تا حد امکان، این دو دیدگاه موردبررسی قرار گیرند.

[۱]. Second demographic transition

[۲]. Baby boom

[۳]. Cohabitation

[۴]. Postmarital cohabitation

[۵]. Single mothers

[۶]. Union dissolution

[۷]. Baby bust

Consensual unions .[λ]